

kitap eleştirisi

Tarso Genro ve Ubiratan de Souza (1999) **Porto Alegre: Özgün Bir Belediyecilik Deneyimi**, Çev: Bülent Tanatar, İstanbul: WALD Demokrasi Kitaplığı

“Almanca” Konuşmayı Öğrenmek

Mustafa Bayram Mısır

Mahir Çayan, sınıf mücadelelerinin tarihsel gelişimi bakımından evrim ve devrim dönemlerinin iç içe geçtiğini ileri sürdüğü çalışmasında (1992), Almanca konuşmanın ne anlama geldiğini şöyle anlatır:

“Devrim aşaması kısa bir dönemdir. Bu aşama, verili sosyal düzenin alt üst olması aşamasıdır. Bu kısa aşamada proletaryanın ve onun öncüsünün taktiği hücumdur; gündemde tek bir madde yazılıdır: AYAKLANMA! Bu dönemde proletaryanın taktiği verili devlet mekanizmasını parçalayarak, proletaryanın devrimci iktidarını kurmaktır. Marks ve Engels bu taktiğe, Fransızların ihtilâli atılım ve geleneklerinden esinlenerek Fransızca konuşma adını koymuşlardır. (...) Bu kısa süren devrim aşamasına kadar proletaryanın öncü müfrezesinin görevi nedir, oturup beklemek mi? Değil elbette, devrim aşamasına nazaran oldukça uzun süren bu aşamada (...) bu uzun dönem(de dönemin) devrimci mücadelesi içeride oportünizme karşı amansız ideolojik mücadele vermek, öncü sınıfın bi-lincini ve gücünü yükseltmek, eğitmek, dışarıda ise proletaryanın sendikal mücadelesinden halk kitlelerinin ekonomik ve demokratik mücadelesine kadar kitlelerin günlük mücadelesini örgütlemekten, mevcut gerici yönetime karşı, (...) siyasi muhalefeti yönlendirmeye kadar her çeşit eylem biçimini kapsar. Marx ve Engels proletaryanın bu aşamadaki devrimci diline, Alman proletaryasının ideolojik-teorik seviyesinin yüksekliğinden ve halk kitlelerini kendi saflarına çekmekteki maha-retinden dolayı Almanca konuşma demişlerdir” (239-240).

Çayan, metnin ilerleyen kısımlarında, evrim ve devrim aşamasının emperyalizm döneminde ayrılmaz biçimde iç içe geçtiğini, dolayısıyla günümüz devrimci hareketlerinin her iki dili de iyi konuşmayı öğrenmesi gerektiğini ileri sürer. Şimdiyi bir inceleme nesnesi haline getirdiğimizde, uluslararası sosyalist hareketin gerçek bir yenilgi döneminden ya da yavaş yavaş çıkılırken bir dizi karmaşık görevle karşı karşıya kaldığını gözlemleyebiliyoruz. Açık ki, bir devrimci dönem ya da dalga söz konusu değil, bütün hazırlığını ve mevcut siyaset yapma tarzını buna göre belirlemiş olan bütün devrimci hareketler gerçek bir marjinalleşme, hatta yok olma sürecine girmiş bulunuyor. Bir kısmı yok olurken, işçi sınıfının tarihsel mücadelesinin bütün geleneklerinden uzaklaşarak feci şekilde çürüyor ve yine açık ki, bu çürüme durumu geniş halk kesimleri ve ezilenler üzerinde sosyalist hareketin yeniden umut haline gelmesini kat be kat zorlaştırıyor.

Evrim ve devrim süreçlerine ilişkin tartışmayı, tarihe ilişkin çıkışı mümkün olmayan bir skolastik sorun haline getirmeden sürdürmek mümkündür. Devrimci politika sorunsalı içinde, yenilgi dönemlerinde Almanca konuşmak, ama sadece bir muhalefet ya da eleştiri (anti-kapitalist) tahayyülüne bağlanmadan, emekçilerin ve halkın kendi kendini yönetebileceğini gösterecek şekilde bunu yapmak, özel bir anlam ve önem kazanır. Zira yenilgi dönemleri, devrimci hareketlerin, ezilen kitlelerin, kalabalıklar olmaktan mücadeleler içinde deneyimleri yoluyla tarih yapan kurucular olmaya doğru gelişmelerine yardımcı olmaları gereken dönemlerdir.

Porto Alegre'yi ve katılımcı bütçeyi, onu anlatan bir kitapçık üzerinden ele alacağımız bu yazıda, Almanca konuşmak üzerine kurduğumuz bağlam, bunu iyi yapan Brezilyalı sosyalistlerin bize açtığı yolun tarihsel anlamı üzerine düşünmeye başladığımızda, kaçınılmaz olarak oluştu. Porto Alegre'de olan bitenler, özellikle 1917 Sovyet İhtilali'nin yarattığı temel kurumlaşma ve gelenekler açısından devlet iktidarı, siyasal devrim, siyasal devrimin toplumsal devrime önceliği, bunun devlet iktidarını hedefleme gereği gibi bir dizi sorunu gözden geçirmemizi gerektirmektedir. Söz konusu olan, bir radikal demokrasi deneyimi ya da *yönetişim* (governance) süreci (söylemi) olmadığı oranda esas olarak reel kapitalizmin eleştirisi ve geçmişi aşmakla değil, geleceği kurtarmakla ilgilenen bir devrimci politikanın kendi geleneğinde mevcut olanaklarını kullanmasıdır ki, bunun bizdeki ilk karşılığı, elbette bir sevinç, sonra "Brezilya'da Bir Kızıl Hükümet mi?" (Löwy, 2000) umudu ve "endişe" si ile nihayet, "artık Almanca konuşmayı öğreniyoruz" güvenidir.

Porto Alegre ve katılımcı bütçe söz konusu olduğunda, sosyalistlerin onu soğukkanlılıkla değerlendirmeleri gereği vardır ama bu, gerçeğin yarattığı devrimci olanaklarla sınırlı bir umudu da kıskırtmalıdır. Burada yapacağımız değerlendirmede, açıkça ikinci eğilim baskın gelmiştir, bu duygunun toplumsal özyönetimi önemseyen sosyalistlerce hor görülme-yeceğinden ve paylaşılacağından eminiz.

Brezilya'da Bir Kent ve Kızılların Yönetimi

Porto Alegre, Brezilya'nın Rio Grande do Sol eyaletinin başkentidir. Nüfusu 1.3 milyon, ama Porto Alegre'yi 3.3 milyonluk bir kentsel bölge çevreliyor (Cassen, 1998:46). Porto Alegre'de eyaletin en büyük iki üniversitesi var ve birçok sendikanın merkezi de burada. Brezilya'da, içinde radikal eğilimlerin de bulunduğu güçlü bir sol parti var; Emekçiler Partisi (PT). PT, 1989'da Porto Alegre'de belediye seçimlerine giriyor ve son Belediye Başkanı Raul Pont'tan öğrendiğimize göre (akt. Krivine, 1998:43) bu ilk zafer tarihi, ilk kez Brezilyalı sosyalistler, 1.3 milyonluk, sosyalist olmayan cumhuriyetçi gelenekten gelen ama güçlü bir muhalefet mücadelesi, komüniter ve sendikal mücadeleler geleneği olan bir başkentini yönetimini üstlenmiş oluyor. Aradan geçen onbir yıl boyunca, Porto Alegre'de katılımcı bütçe ile halk kentini ve kendini yönetmeyi öğreniyor ve nihayet 1998 seçimlerinde eyalet yönetimine de Emekçiler Partisi'nin başkan adayı Olivio Dutra'yı seçiyor.

Rio Grande do Sol, ekonomik gelişimi ve nüfusu bakımından Brezilya'daki diğer eyaletler arasında dördüncü sırada bulunuyor (Löwy, 2000:88). Nüfusu çoğunlukla Avrupalı (özellikle İtalyan ve Alman) göçmenlerin soyundan geliyor. Halk geleneksel olarak sola yönelmiş ama bu, 'emekçi' popülizminden beslenen bir sol. 1989'dan beri de başkentte PT egemen sol güç konumunda. PT içindeki önemli güçlerden biri ve Brezilya'nın önemli bir sosyal hareketi olan Topraksız Köylüler Hareketi'nin (MST) önemli merkezlerinden biri de bu eyalet.

Porto Alegre'de katılımcı bütçe uygulamasını yürüten eski belediye başkan yardımcısı ve şimdiki belediye başkanı Raul Pont, uygulamayı eyalete yaymak için eyaletin katılımcı bütçe koordinasyonunu yapan ve bu yazıya ilham kaynağı olan "Porto Alegre: Özgün Bir Belediyecilik Deneyimi" adlı kitabın yazarlarından Ubiratan de Souza ile Vali Yardımcısı Miguel Rosetto PT'nin radikal sol kanadına ve sol kanat içinde de Sosyalist Demokrasi (DS) adlı IV. Enternasyonal'e bağlı akıma üyeler. Vali de PT solunun yakından tanıdığı bir isim. Bu bilgilerin önemi şu;

katılımcı bütçeyi hayata geçiren partinin devrimci bir eğilimi. Brezilya'da parti sağının yönetiminde başka eyaletler de var, ama bazı PT'li başkanlar tarafından katılımcı bütçeye sıcak bakılmıyor (Novak, 2000).

1989'daki seçim zaferinden sonra, PT'li ilk başkan programını uygulamaya başlıyor ve seçim çalışmaları sırasında oluşan ve bir seçim vaadi olan katılımcı bütçe için halk meclisleri oluşturuluyor (Genro ve Souza, 1999:28).

Brezilya federatif bir cumhuriyet; parlamenter rejim yok, başkanlık rejimi var ve yasama ile yürütme, eyalet ve belediye yönetimlerinde de sertçe ayrılmış bulunuyor. Yürütme gücünü oluşturan PT'li belediye başkanlarının yasama (belediye) meclisinde çoğunluğu elde bulundurmaması bir çok sorun yaratıyor ama uygulamanın başarısı sonucunda, 1989'dan sonraki iki seçimde de PT adayları oylarını her seferinde daha da arttırarak seçimi kazanıyorlar. Bu, katılımcı bütçe uygulamasının başarısını gösteren küçük bir kanıt. Başkan Pont'un belirttiği gibi, "tabiatıyla, her seçimde, yasama gücündeki ağırlığımız arttı. Dört kişiyle başladık, ikinci seçimde dokuz çıktık ve şimdi Meclis'in otuzüç üyesinden on-dördü bizden." (Krivine, 1998:44)

Başkan Pont, katılımcı bütçe uygulamasının partinin (PT) güçlenmesi sonucu doğurduğunu da düşünüyor: "İlk seçimden itibaren zafer bir seferberliğin sonucu oldu ve büyük bir umut yarattı. Seçim mücadelesine katılmak için mali kaynaklarımız yoktu. Bu durum birinci turda oyların yarısını kazandığımız ikinci ve üçüncü seçimde de yinelendi. Gitgide kendimizi konsolide ettik ve bu konsolidasyonun belirleyici unsurunun katılımcı demokrasi deneyimi olduğundan da hiç kuşku yok." (Krivine, 1998:44)

Katılımcı Bütçe

Katılımcı bütçe, Porto Alegre'nin her semtinde ve tümü halka açık yapılan toplantılarda, mahalle halkının, kendi yerleşim birimlerine ayrılan kamu bütçesinin öncelikleri konusunda karar vermelerini sağlayan bir sistem (Löwy, 2000:87). Katılımcı bütçe uygulaması, yerel düzeyde hükümetin yaptığı harcamaların belirli önceliklere göre belirlenmesini sağlayan açık halk toplantılarına dayanıyor. Uygulama için sorunları daha derin ayrıntıları ile tartışabilecek bölgesel delegeler seçiliyor. Eyalet (başlangıçta sadece belediye, ancak artık eyalet de PT yönetiminde olduğu için belediye diye yazmadık) memurları, katılımcılara toplantılar

boyunca danışmanlık ve bilgilendirme hizmeti verirken, bütçenin son halinin verildiği ve yürürlüğe konulduğu son oylamada oy hakları bulunmuyor (Novak, 2000:65).

Katılımcı bütçenin temel mantığını, kamu kaynaklarının halkın çoğunluğunun tercihlerine ve ihtiyaçlarına göre kullanılması oluşturuyor. Mekanizmanın işleyişi şöyle: Porto Alegre belediyesi onaltı ilçeye (yani bütçe birimlerine; buradaki ilçe bizdeki idari yapı olarak ilçe değil) bölünmüş bulunuyor. Bu onaltı ilçede, bütçe yılı başladığında katılımcı bütçe süreci de başlıyor. Önce her ilçede halka açık halk toplantıları ile bir önceki yılın bütçesi değerlendiriliyor, yeni bütçenin teknik ayrıntıları - kaynaklar, ihtiyaçlar vd.- hakkında toplantı katılımcılarına ayrıntılı bilgi veriliyor ve önceden tespit edilmiş toplam sekiz sektörel-tematik öncelikten (temel temizlik, konut politikası, yol bakım, eğitim, sosyal yardım, sağlık, ulaşım ve trafik, kentin düzenlenmesi -bu tematik önceliklere ek yapılabileceği gibi, katılımcı bütçe meclisi eksiltebilir de-) hangisinin tercih edileceği üzerine yapılan geniş tartışmalardan sonra, katılımcı bütçe delegeler forumuna gönderilmek üzere delegeler seçiliyor. Bu delegeler sorunları daha ayrıntılı görüşüyor ve o ilçenin sektörel-tematik önceliklerini belirleyip, planlama komisyonuna bildiriyor. Aynı zamanda koordinasyon için katılımcı bütçeye iki temsilci (*danışman*) seçiliyor. Bu danışmanlar, sadece, belirlenen önceliklerin katılımcı bütçede uygulanmasını denetliyor; bir başka deyişle, belirlenen öncelikleri değiştirme yetkileri bulunmuyor. Souza, zaman içinde, katılımcı bütçe için tematik komisyonlar oluşturma ihtiyacı doğduğunu yazıyor. Tematik komisyonlar, belirli beş (Ulaşım ve Trafik; Sağlık ve Sosyal Yardım; Eğitim, Kültür ve Dinlenme-Eğlence; İktisadi Kalkınma ve Vergi; temizliği, çevre düzenlemesini, konut ve şehirciliği içeren Kentin Örgütlenmesi ve Kentsel Gelişim) tema üzerinde oluşuyor ve kentin mahallelere bölünmesini aşarak, tüm kent ölçeğinde düşünmeyi sağladıkları gibi, sendikacılar, üniversite öğrencileri, kültürel ve ideolojik hareketler, çiftçiler, esnaf gibi, ilk dönemlerde katılımcı bütçe uygulamasına katılımları çok sınırlı olabilen toplumsal kesimlerin -yani her bir yurttaşın- katılımcı bütçe sürecine aktif katılımının yolunu açıyor (Genro ve Souza, 1999:49). Tematik komisyonlar da ilçelerdeki toplantılara paralel toplanıyor ve benzer şekilde, öncelikleri kent ölçeğinde belirliyor, kendi delegelerini bütçe konseyine, delegeler forumuna seçiyor. Önceliklerin belirlenmesinden ve temsilcilerin seçilmesinden sonra, sürecin başından beri etkin olan Belediyenin Planlama Komitesi (GAPLAN), temsilcilerle birlikte bütçe tasarsını hazırlıyor. Bu komite, bir önceki dönemin yatırım hari-tasını çıkarıyor, bunu halk toplantılarına sunuyor ve yatırımların durumu hak-

kında bilgi veriyor, kaynakların durumu hakkında teknik bilgileri hazırlıyor, ilçelerin ve tematik komisyonların öncelikleri tespit edildikten sonra ilçelerden ve komisyonlardan gelen temsilcilerle birlikte bütçeyi hazırlıyor ve katılımcı bütçe meclisine sunuyor. Bütçe burada kabul edildikten sonra, mevcut yasalarla bütçe hazırlama yetkisi kendisine verilmiş olan Belediye Meclisi'ne Belediye Başkanının, GAPLAN'ın, Katılımcı Bütçe Meclisi'nin önerisi olarak sunuluyor ve belediye meclisindeki muhafazakar çoğunluğa rağmen, genel olarak kabul ediliyor.

Muhafazakar çoğunluk, özellikle kamu kaynaklarının yoksul kesimlere aktarılmasına karşı mecliste aktif bir direniş sürdürüyor. Değişiklik önerileri ile bütçeyi delmeye çalışıyor. Başarılı oldukları da oluyor. Bu süreci bir bütün olarak Souza şöyle tanımlıyor:

Katılımcı bütçe, teknokratik bir merkezi planlama yaklaşımının zıddı olan devrimci demokratik bir planlama deneyimidir. Kamu bütçesinin ve yatırım planının hazırlanması, belediye ve teknisyenler tarafından büroların tecrit edilmişliği içinde değil, şu üç temel bileşen tarafından yapılan tartışma ve teknik ve siyasi tanılardan kalkarak gerçekleştirilir: Kentin onaltı ilçesinde örgütlenen halk (*coğrafi temel*), beş tematik komisyon içinde örgütlenen halk (*tematik temel*) ve belediye. (Genro ve Souza, 1999:48)

Katılımcı bütçe uygulamasının, demokratik bir planlamanın toplumun temel örgütlenmesinin merkezi olabileceğine dair bazı gerçek ipuçları sunduğu söylenebilir. Ancak, bu tür iddialarda bulunmadan önce, dikkatli olmak gerekiyor. Zira bu uygulama, piyasanın -üstelik bağımlı bir kapitalist formasyondaki piyasanın- egemen olduğu bir ülkenin orta gelişmişlikteki bir eyaletinde hayat buluyor ve bu biçimiyle, gelecek toplumun ya da geçiş toplumunun asli temelini oluşturacak bir deneyim olduğu söylenemez. Demokratik bir planlama sürecinin ipuçları bakımından ise, oldukça önemli bir deneyimdir. Genel olarak, üretim ve ihtiyaçlar ilişkisinde kısmi bir düzenleyici olarak piyasanın da geçiş toplumlarında varolabileceğine ilişkin ise daha geniş bir tartışmaya ihtiyaç var. Uygulama bu haliyle piyasanın birincil olduğu, kamusal işlerin de esas olarak -hala- egemen sınıf çıkarları tarafından ulusal düzeyde belirlendiği bir toplumsal formasyon içinde, kamusal işlerin küçük ve kısmi bölümüne ilişkin kısmi bir başarı sağlamış görünmektedir. Bu kadar bile, planın egemen olduğu, piyasaların kısmi düzenleyiciler olarak kullanıldığı, halkın çoğunluğunun çıkarları lehine olan demokratik bir sosyalist geçiş toplumunda demokratik planlamanın potansiyelini görme-

mizi sağlıyor. Kaos ve karmaşanın egemen olduğu sömürü toplumuna mahkum değiliz, ortaklaşmanın egemen olduğu özgürlükler toplumu mümkündür; bürokratik, teknokratik ve mer-keziyetçi bir planlamaya dayanan sosyalist ilişki ve kurumların çöldeki güller gibi tarihe direnemediği yetmiş yıllık "reel sosyalizm" deneyinin umut olmaktan çıkardığı sosyalizmi, katılımcı bütçe deneyimi tekrar olanaklarımız içine sokmaktır ve buna inananların toplumun çoğunluğu karşısındaki ikna gücünü arttırmaktadır. Fakat bu haliyle, katılımcı bütçenin demokratik planlamanın kendisi olduğu da ileri sürülemez; nitekim, uygulayıcılar da bunun farkında ve çok temkinli konuşuyorlar. Katılımcı bütçenin bir deney olduğunu ve her geçen gün bu deneyin, iyiye doğru evrilmesi ve başarılı olması için hakla birlikte yeni şeyler keşfettiklerini, bu yüzden, özellikle merkezi hükümetin, katılımcı bütçe için bir yasa çıkararak onun bu zenginliğini dondurarak öldürmeye çalışması karşısında direndiklerini söylüyorlar (Genro ve Souza, 1999).

Bazı Sorunlar ve Kavramsallaştırma Problemleri

Genro ve Souza'nın katılımcı bütçeyi anlatan kitabını okuduğumuzda, bu uygulamanın uygulayıcıları gözünde de anlamının tam olarak netleşmediğini, bir deneyim alanı olarak bazen el yordamıyla yüründüğünü anlıyoruz. Souza, katılımcı bütçe sürecinde, hem sovyetlere hem de merkezi bürokratik sosyalizme alternatif oluşturduklarını düşünüyor. Bu alternatifi temel eksenini, bazen 'devrimci demokratik planlama süreci', bazen de bu süreç yoluyla yaratılan 'yeni kamusal alan' olarak tarif ediyor. Genro da, daha çok, temsili demokrasinin krizine bir yanıt olarak bu deneyimden söz ediyor. 'Demokrasinin demokratikleştirilmesi' ve 'yeni kamusal alan' gibi, aslında Porto Alegre ve katılımcı bütçe deneyi için yeterli açıklık yaratmayan kavramlara başvuruyor. Yine yazarların, Marksist olduklarını, hatta Marksizmdeki ortodoks bir eğilimi temsil ettiklerini yazdıklarından çıkarmak güç olmasa da, Türkçe çeviride mesela 'halkın çoğunluğu'nun ima edildiği her yerde kullanılan 'sivil toplum' kavramı, diğer bazı belirsiz kavramlarla birleşince, karşımızdaki deneyimin acaba bir 'yönetişim' söylemi mi olduğu yollu bazı şüpheler uyanabilmektedir. Burada, özel olarak polemik konusu yapmayacağımız, Ferzan B. Yıldırım'ın, katılımcı bütçe deneyini, salt bir katılım süreci olarak anlayan ve oraya indirgeyen önsözünün yarattığı ideolojik bulanıklığın da katılımcı bütçe ile ilgili bu kitaptaki kavramsal karmaşayı arttırdığı söylenebilir.

Tanso Genro'nun söz konusu kitabın ilk bölümünü oluşturan makalesi öncelikle neo-liberal ideoloji ve politikalarla bir polemik, burjuva

demokrasinin radikal bir eleştirisi olarak okunabilir. Genro, bunu yaparken, daha önce de ifade ettiğimiz gibi, 'demokrasinin demokratikleştirilmesi' benzeri kavramlara başvurmaktadır. Ancak ima ettiği şey, açıkça burjuva demokrasinin aşılmasıdır. Genro, özel mülkiyet temeline dayanan rejimin bütün açmazlarını göstermekle kalmayarak, kapitalizmi aşmaya yönelik reel sosyalizm deneyiminin olumsuzluklarıyla hesaplaşmaya girişiyor. Katılımcı bütçe deneyinde buna ilişkin bir umut görüyor:

Katılımcı bütçenin, bu soruna yegane cevabı temsil etmediği aşikardır, ama bu yerel yönetim meselesine dair çok ileri bir deneydir. Devlet yönetiminin ve geleneksel siyasi temsil (periyodik seçimler) ile yurttaşların doğrudan ve gönüllü katılımını (ortaklaşa yönetim biçimleri yaratarak) birleştiren yeni bir tip devlet yaratmanın evrensel bir biçimine doğru yönelir. (Genro ve Souza, 1999:27)

Genro, temsili demokrasinin krizi, katılım ve doğrudan demokrasi kavramları ile özgürleşme siyaseti üzerine bir tartışma yaparak, bunların özgürleşme siyaseti için yaratacağı olanakları katılımcı bütçenin gösterdiğini düşünüyor: "Katılımcı bütçe süreci yurttaşın, bir kere oy verdikten sonra, bir sonrakine dek evine döndüğü son derece biçimsel özgürlüğün pratikteki bir eleştirisini sunar. Katılımcı bütçe aracılığıyla yurttaş doğrudan ve somut biçimde, bireysel karar (katılmak istemek) ile kolektif kararı (kamusal kararlar doğuran) birleştirerek hakları için mücadele edebilir." (1999:27)

Souza, "Katılımcı bütçenin, evrensel bir katkısı da, toplumun devleti denetlemesini sağlayan, devletin dışında bir kamusal alan yaratmasıdır" (1999:43) diye yazıyor. Souza'ya göre, katılımcı bütçe ile, içinde toplumun kenti ortaklaşa yönetme sürecini kurduğu ve devlet üzerindeki toplumsal denetleme mekanizmalarını tanımladığı, bir kamusal alan yaratılmıştır (1999:44).

Yeni Bir Kamusal Alan mı?

Souza'nın sözünü ettiği anlamda bir yeni kamusal sürecin (mekanizmanın) doğduğu doğrudur. Katılımcı bütçe ile birlikte bütçenin hazırlandığı bütün süreç boyunca işleyen bir toplumsal denetim süreci ve bir toplumsal ortak karar oluşturma süreci söz konusu olmaktadır. Fakat, bu literatürdeki anlamı ile bir 'yeni kamusal alan' değildir. Bir kez, literatürde yeni kamusal alan esas olarak yeni tipte bir mülkiyet tarzının

olanakları ile tanımlanmaktadır. 'Yeni kamusal alan' ile; özel mülkiyetle birlikte yaşayacağı varsayılan bu yeni tipte 'toplumsal mülkiyet'in ve onun üzerinde gelişecek kamusal ilişki ve kurumların toplumun demokratik ve özgürlükçü yeniden kuruluşu için temel olacağı ileri sürülmektedir. Açık ki, bu yaklaşım, özel mülkiyet rejimine dayalı toplumsal formasyonların direnme gücünü göremediği oranda ütopyik; ikisinin birlikte yaşamasını önerdiği oranda kapitalist; toplumsal sınıflar, sınıf mücadelesi, devletin sönmelenmesi gibi kavramlardan uzaklaştığı oranda da Marksizm dışıdır. Souza, bu yaklaşımlardan daha ziyade, Habermas'ın demokrasi için vazgeçilmez saydığı, burjuva kamunun kuruluşunu tarif ettiği yapıtımdan (1997) esinlenen ve yine Habermas'ın daha sonraki yapıtlarında da iletişimsel eylem teorisiyle müzakereci bir demokrasi için gerekli bir temel olarak gördüğü, aslında kamu işlerinin topluma dönük aleniyetini, toplumun kamu işlerine katılımını, kamu iradesinin toplumun müzakere içinde oluşturacağı ortak iyi tarafından belirlenmesini garantileyen, ütopyik kamusal alan tanımına atıf yapmaktadır ve bundan, doğrudan demokrasiye yönelen bir güçlü ideolojik destek ummaktadır. Souza'nın bu yanığı, katılımcı bütçe deneyiminin önemini azaltmıyor. Ama bize bir uyarda bulunuyor; Almanca konuşurken kazarılan akışkanlık, insana Fransızca'yı çok kolay unutturabilir.

Nitekim, yönetici olan bir DS (Sosyalist Demokrasi) militanı, artık daha çok 'devlet' içinde çalıştıklarını ve bunun onları toplumsal hareketlerden uzaklaştırdığını söylüyor. Aynı şekilde bazı sol gruplar, katılımcı bütçe uygulamasının bürokratik bir yönetime girdiğini iddia ediyor (Novak, 2000). Buradaki temel sorun, katılımcı bütçe uygulamasının aslında kitleleri sermaye egemenliğine karşı, yani kapitalist devlete karşı, kapitalist devlet oluşumu içinde ele geçirilen mevzileri kullanarak ve bu mevzileri halk iktidarının nüveleri olan alternatif örgütlenmelerle kuşatıp güçlendirerek kullanmaya yarayan güçlü bir silah olmasından kaynaklanıyor. Fakat bunun yeterince etkin bir şekilde kullanılabilmesi, toplumsal hareketlerin sol hükümetle verimli bir rezonans tutturmasına bağlı görünüyor. Bunun gerçekleşmediği her dönemde, bazı sol gruplar sert eleştiriler getiriyor.

Souza, katılımcı bütçede daha fazlasını, alternatif bir iktidarın temel yapısını görmek isterken haksız değil. Elbette bu süreçte, demokrasinin derinleştirilmesi ve toplumsal özyönetim (en azından demokratik planlama) doğrultusunda atılmış bazı adımlar var. Bu adımlar geleceğin sosyalist halk iktidarlarının temellerini oluşturmak yolunda önemli kazanımlar bırakabilir, ama bu haliyle özel mülkiyet koşullarında girilen

reformcu bir deneyim söz konusudur ve sol elbette ki, bu kadar kısıtlı bir deneyime bakarak yeni bir sosyalizm göremez ve görmemelidir de: Uluslararası sosyalist harekette bir dönem -özellikle demokratik halk cumhuriyetlerinin ve SSCB'nin çöküşünü izleyen son on yıl- " reel sosyalizm eleştirileri"nden yeni bir sosyalizmin çıkabileceği yanılgısı egemen oldu. Yeni bir sosyalizm, ancak reel kapitalizmin devrimci bir eleştirisi -den çıkabilir. Katılımcı bütçe, reel kapitalizmin eleştirisi olarak önemli bir deneyimdir. Bu deneyimden bir yeni kamusal alan tasarımı elbette çıkarılabilir; açık ki, literatürdeki -radikal demokrasicilerin verdiği- anlamlarla, özel mülkiyete dokunmadan girilen böyle bir belediyecilik işi, hele de hiçbir sınıfsal çıkarı öne almadan yürüyorsa, yeni bir kamusal alan inşa etme olarak görülebilir. Ama katılımcı bütçeyi hiçbir şekilde devrimci olmayan bu plana tabi kılmak, katılımcı bütçenin olanaklarını görmezlikten gelmek, yaratılan devrimci mevzileri savaştan sermaye sınıfına teslim etmek, üstelik hak etmedikleri yeni bir meşruiyet üretim mekanizmasını da onlara hediye etmek olacaktır. Açık ki, Almanca konuşulan her dönem bu tür sorunlar vardır ve kaçınılmazdır. Bu sorunların varlığı, katılımcı bütçenin yarattığı devrimci olanakları ortadan kaldırmaz.

Yönetişim mi?

'Yönetişim' (*governance*), kamu yönetimindeki meşruiyet sorunlarını gidermek için kullanılan bir kavram. İlk olarak Dünya Bankası'nın Afrika ülkelerindeki girişimciliği (sermaye sınıfını) oluşturarak aktive etmek, sermayeyi devlet iktidarında başat kılmak için geliştirdiği kimi sözde kalkınmacı ve gelişmeci önerilerin yer aldığı 1989 tarihli bir raporda kullanılan bu kavram, zamanla popüler oldu ve artık kamu yönetimi alanında sık sık karşımıza çıkıyor. Dünya Bankası'nın raporunda, Afrika ülkelerinin 'iyi yönetişime' (*good governance*) ihtiyacı olduğu vurgulanıyor. İyi yönetişim, Afrika'nın gelişmesini ve yönetimini, geleneksel demokratik ilkeleri ya da devleti ve kamu yönetimini aşan bir fenomen olarak düşünülüyor. (Şaylan, 2000:20)

Zamanla kavramın, liberal temsili demokrasilerin burjuva egemenliğinin meşruiyetini sağlamada güçlük çektiği günümüzde, bu meşruiyeti yeniden kuracak bir söylem olarak kurulduğunu ve önümüze getirildiğini gördük. Buna göre; kapitalist toplum çatışan çıkarların olduğu bir bütünlük değildir, dolayısıyla çatışan çıkarların siyasal olarak örgütlenmesi gereksizdir. Toplum birbiriyle dayanışma içinde olan birimlerden oluşmaktadır ve bu yüzden, toplumu oluşturan birimlerin dayanışma

içinde karar süreçlerine katılımı ile, pazar temeli sarsılmadan -yani özel mülkiyet ve sözleşme özgürlüğü korunarak ve' üretim ile bölüşüm bu temelde özgürce belirlenerek -iyi yönetim sağlanabilecektir. Dolayısıyla, bu stratejide, hükümet dışı kuruluşlar, yani sivil toplum örgütleri siyasi partilerden daha önemli hale gelir ve zaten siyasi partiler, toplumda çatışan çıkarlar olduğu -sömürü, eşitsizlik olduğu- fikrinden türemiş sınıf temelli organizasyonlar olduklarından, sivil toplum örgütleri karşısında gereksiz, ya da sadece onlar kadar değerli organizasyonlardır (Şaylan, 2000:20-21).

Yönetişim söylemi, her ne kadar belli bir miktar bir katılım vur gusu içerse de, gerçekte sadece, mevcut temsili demokrasinin krizine sermaye cephesinden bir yanıt oluşturuyor. Özellikle kent yönetimi alanında gündeme getirilen bu söylem, Dünya Bankası raporlarında özellikle neo-liberal dolandırıcılığın yeniden fethe çıktığı emperyalist metropollerin birinci çevre ülkelerindeki belediyeler için savunulmakta, yerel yönetimlerin yürüttüğü kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi ise bu yönetim söyleminin ilk basamağı olmaktadır. Buna göre, yerel yönetimler hangi kamusal zenginliği hangi sermaye grubuna satacağına, yanına üniversiteden üç beş 'akademisyen', sermayeyi temsil eden dernek ve kurumların temsilcileri, orta sınıf örgütleri (mimar, mühendis birlikleri, meslek odaları) temsilcilerini de alarak karar verecektir. Bu durum, bir karikatürizasyon değil, yönetim söyleminin gerçek içeriğidir. Bu bakımdan devlet ya da hükümet sözcüğünden türetilen *governance* kavramının Türkçesi olarak yönetişimi değil, " yönetilebilir katılımçılık" ı kullanmak yerinde olacaktır.

Yönetilebilir katılımçılıkla katılımcı bütçenin bir ilgisi olmadığı, katılımcı bütçeyi uygulayan PT iktidarının özelleştirme karşıtı, kamu kaynaklarını çoğaltmayı ve onları işçi sınıfı ve yoksul halk lehine daha çok dağıtmayı amaçlayan bir sol iktidar olmasının yanısıra, ve bundan daha önemlisi, katılımcı bütçenin sivil toplum ya da onun örgütleri üzerinden değil, bizzat halkın ilçelerdeki halk meclisleri ve tematik komisyonlar yoluyla doğrudan katılımı üzerinde şekillenmesiyle açığa çıkmaktadır. Elbette, bazı toplum kesimlerinin temsilcileri de buralarda yer almaktadır. Ancak, katılımcı bütçe stratejisi ile yönetim söylemi taban tabana bir zıtlık içindedir. Katılımcı bütçe, kapitalizmi tasfiye etmek isteyen devrimci bir hareketin, hükümet etme olanaklarını da kullanarak yarattığı, halkı kapitalizme karşı seferber ederken halkın kendi kendini yönetmesini öğrenmesini de sağlayan bir vasat iken, yönetim söylemi kitleleri burjuva hegemonya doğrultusunda uyutmayı hedefleyen ideolojik bir saldırdır.

Katılım Her Şeyi Çözer mi?

Katılım ya da katılımcılık toplumsal özyönetim fikrine ulaşmaya yarayan bir ara yönelimdir; bu yönelim kısmi ve reformisttir ama yaratabileceği olanaklarla devrimci bir gelişme için elverişli olabilir. Katılım ya da katılımcılık toplumsal özyönetim fikrinin kendisi olmadığı gibi, toplumsal özyönetim, daha açık söylersek Paris Komünü ve Sovyetlerin bize bıraktığı miras, katılımcılık fikrinin çok ötesindedir. Her türlü liberal ve sınırlı (radikal, müzakereci, güçlü, toplulukçu vs.) demokrasi perspektifi, merkeze katılmayı alır. Halbuki, "katılma, özyönetim demek değildir; daha önceden varolan, yapısı ve amaçları zaten konulmuş bulunan bir etki için içinde belirli ölçülerde söz sahibi olarak yer almak demektir" (Canğzbay, 1987:13). Katılmayı merkeze alan sınırlı demokrasi perspektifleri (örneğin yeni bir kamusal alan yaratma tasavvuru) ise, özel mülkiyeti ve burjuva devletini hedef almadığı oranda katılmayı sonuna kadar gerçekleştirse bile toplumsal özyönetimi kuramaz. Açık ki, Marksizm toplumsal özyönetimi, demokrasinin derinleştirilmesini benimser ve bundan anlaşılması gereken, demokrasinin bir yönetme tarzı olarak ilgasıdır (Mısır, 1998).

Katılımcı bütçe uygulamasının, demokrasinin derinleştirilmesi fikrinden ilham aldığı açıktır. Bunu anlayabilmek için demokrasinin doğası üzerinde durmakta fayda olabilir: İlk olarak, demokrasi, tarihsel bir fenomendir; herhangi bir döneme özgü ya da herhangi bir toplumsal formasyona ait bir siyasal dizgenin adı değildir. Şu halde, demokrasiyi sadece bir siyasal sistem türü olarak ya da "siyasal katılma biçimi" olarak düşünmek yanlıştır. Demokrasi, bugün de "düşümüz" olmaya devam etmektedir: demokrasi, esas olarak, insanlığın eşitlik ve özgürlük taleplerinin somut ifade biçimi, kurumsal yapısı olmuştur. Denilebilir ki, tarihsel özgürleşme ile, demokratikleşme birbirine çevrilebilir kavramlardır. İkinci olarak, ki bu ilk önermenin bir sonucudur; demokrasi, siyasal sistemleri meşrulaştıran en etkili ideolojidir. İdeolojiyi, burada, siyasal ve toplumsal her tür egemenlik biçiminin (iktidar ilişkisinin) özne dolayımında yeniden üretimini sağlayan maddi ya da olmayan fikirler toplamı olarak kullanıyoruz. Günümüzde, demokratik olmayan rejimler gayri-meşru sayılmaktadır. Bu, demokrasinin ideolojik işlevine işaret eder. Şu halde demokrasi, bir kültürel dolayım tarifler. Bir demokrasinin varoluş koşulu, demokratik bir kültür yaratabilmesinde yatar. Üçüncü olarak, demokrasi düşüncesi, devletin varlığı ile çelişki içindedir. Demokrasi istemi, esasen, devletin sönümlenmesini gerektirir. Bildik bir çelişkidir bu: devlet sönümlenirse, siyasal bir dizge olarak demokrasiye de gerek kal-

mayacaktır. Ama bir toplumsal yaşama biçimi olarak demokrasi kökleşmiş olacaktır. İşte, gerçek demokrasi, insanlığın umudu budur. Açık ki, toplumsal özyönetim düşüncesi, devletin sönmelenmesi düşüncesi ile birleşir ve toplumsal sınıfların ortadan kaldırılmasını ister. Demokrasi, böylece umudumuz olmayı sürdürür. Yani, demokrasi düşüncesi hep daha öte bir siyasal oluş ya da bizzat, siyasetin ilgasını gerçekleştirene dek öteye gidiş gerektirir (Mısıf, 1998:16-8,74).

Kapitalizmi aşmaya yönelik bir strateji açısından katılımcılık yetmez ve yetmeyecektir ama, katılımcı bütçe uygulaması halkın demokrasiyi derinleştirmek ve sermaye egemenliğiyle birlikte bütün eşitsizlikleri ve baskıyı tasfiye etmek için seferber etmek üzere kendi deneyimleri esasında eğitildiği muazzam devrimci sonuçlar doğurabilecek bir vasat olarak, toplumsal özyönetim doğrultusunda, Almanca konuşmanın uygun bir biçimi olarak görünmektedir.

Yeni Tipte Bir Devlet mi?

Gerek Genro gerek Souza, katılımcı bütçede yeni tipte bir devlet görmektedir. Bu oldukça sorunlu gibi görünse de, yukarıda da göstermiş bulunduğumuz gibi, esas sorun devletin sönmelenmesi olduğuna göre, yazarlar, büyük oranda kapitalist devlete somut bir alternatif geliştirmekten söz etmektedirler. Bu içeriğiyle, yazarlara göre, yeni tipte bir devlete yol alan evrensel bir yönelim, katılımcı bütçede gözlenebilir (1999).

Fakat, yazarlar bu uygulama ile alınan mesafenin geleneksel sosyalist düşünüşün devleti ilga gereğine ilişkin tezlerinin yeniden gözden geçirilmesini gerektirdiğini de maalesef öne sürüyor. Bu yaklaşımın SD'yi rejimin meşruluk alanı içine çekecek gerçekten tehlikeli bir eğilim olduğunu söyleyebiliriz. SSCB'de somutlaşan bürokratik, merkeziyetçi ve insanları özgürleştirmek yerine tutsak eden modelin sosyalizmle ilgisi tartışma konusu olduğu oranda, devletin ilgası fikrinden gerçek bir sosyalist hareketin vazgeçemeyeceği görülecektir. Şunu söylemek istiyoruz; ister proletaryanın olsun isterse de burjuvazinin, devlet ilga edilmesi gereken bir mekanizma olarak durduğu müddetçe toplumsal özyönetimin ya da komünizmin, başka bir deyişle insan özgürlüğünün gerçekleşmesi mümkün değildir. SSCB deneyi bürokratik ve teknokratik bir devletin altında kaldı, ama bir başka deneyim de ulusal çapta yeni tipte bir devlet peşinde koşarken "katılımcı" devletin altında kalabilir. Bu, sosyalist bir geçiş toplumunun kendine has devlet oluşumları yaratmaması

gerektiği anlamına gelmediği gibi, sadece bu yeni tipte devlet oluşumu -nun bile kendini sönmülmendirmek üzere geliştirmesi gerektiğine işaret eder.

Bize göre, Paris Komünü ve Sovyetler'in gösterdiği yol, katılımcı bütçe için yeterince aydınlıktır ve bu yol, katılımcı bütçenin yarattığı olanaklar -dan akacak bir siyasal ihtilali sevinçle karşılar. Löwy'nin uyarısı bu çerçevede okunabilir:

Sosyalizmin tek bir ülkede, hele de tek bir eyalette gerçekleşmeye -ceğini biliyoruz. Henüz çok yeni ve hassas olan bu deneyimler, neo-liberal politikaların yakıp yıktığı, uluslararası borcun boğduğu ve asalak ve ağırlıklı bir oligarşinin yönettiği bir ülkede; toplumsal eşit -sizliğin dünyadaki en yüksek seviyelerden birinde olduğu ve gerçek bir 'sosyal apartheid' halini aldığı bir ülkede gerçekleşiyor. Ancak, Fransa'da ya da Brezilya'da, kapitalizmi, insanlık tarihinin aşılamaz ufku olarak veya neo-liberalizmi, modernitenin tek mümkün biçimi olarak görmeyi reddedenler için, Brezilya'daki sosyalist, ekolojik ve demokratik solun yenilikçi girişimleri, gelecek için bir umudu temsil etmektedir.(2000:90)

Bazı Süregiden Sorunlar

Brezilya'da yaşanan katılımcı bütçe deneyimi, sınırlı bir deneyimdir ve bu haliyle gerek eyalet gerekse de belediye yönetimindeki başarılarla, bunların halkta yarattığı bütün bir ülkeyi de yönetebileceğine dair umut ve bir gün devrimci kuruculuğa yönelebilecek beklentiye rağmen, tarihsel materyalizme devrimci politika için analiz çerçevesi olarak başvuran devrimci politik sosyalizm akımlarının devlet iktidarına karşı mücadele, siyasal devrim, siyasal devrimin toplumsal devrime önceliği gibi temel devrimci politika referanslarını gözden geçirmelerini gerektirecek bir gerçeklik yaratmış olmaktan uzaktır.

Porto Alegre ve Rio Grande Sol'da, katılımcı bütçeye en çok katılanların, en fazla kazanacak şeyi olanlar (alt orta kategorilerden halk muhitleri, *vila-favelaların* yerel adı- sakinleri) olması bile, bu sürecin, emekçiler ve yoksul halk lehine bir dizi müdahaleyi gerçekleştirebildiğini gösteriyor (Cassen, 1998:48). Ancak, özellikle PT içinde, gerek parti sağının deneye -yime olan uzaklığı, gerekse de deneyimin parlamentarist bir strateji için güçlü bir manivela haline getirilmesine karşılık, devrimci olanaklardan daha az söz edilmesi, bu güçlü devrimci deneyimin yönetim söyle -mi içinde boğulma ihtimalini de akla getirmektedir.

Raul Pont'un belediye başkanlığı döneminde PT için de karşılık bulan katılımcı bütçe sürecinin yasallaştırılarak sisteme dahil edilmesi yönündeki muhafazakar taleplere rağmen, Pont'un ve mesai arkadaşlarının halk hareketinin bu özgün deneyimini sınırlamaya itiraz etmeleri önemli bir savaşımdı ve bu savaşımın henüz kazanıldığını düşünmek için erken. Başkan Pont'un söylediği gibi: "PT içinde bu deneyim, sınırları, temsili demokrasiyle kopuş momentine ilişkin bir mutabakat yok -ve bu sorulara cevaplar gerçekten de bilinmiyor. Burjuva demokrasisinin klasik kurumlarının sorgulanabileceğini düşünüyorum ve bu da bizim uğraşlarımızdan biri olmalı. Daha ötelere gitmek için insanların burjuva kurumları, temsili kurumlar ve sınırlarına ilişkin bilinçlerini yükseltmek gerek." (Crivine, 1998:45)

İşte burada bazı sorunlar çıkıyor: Halk solun içinde yer aldığı bir hükümetle, sermaye egemenliğine karşı nasıl seferber edilebilir? Böyle bir hükümetle sol nasıl ilişki kurmalıdır? Toplumsal hareketler nasıl ilişki kurmalıdır? Bunlar cevapsız sorular ve anlaşıldığı kadarıyla bu sorulara Porto Alegre'de de bulunmuş bir yanıt yok (Novak, 2000:77). Rio Grande do Sol'daki hükümet halkın yaranna reformlar uyguluyor, katılımcı bütçeyi eyalete yaygınlaştırıyor, özelleştirmeleri dondurdu, kamu hizmetlerini kamusal olarak yürütme kararlığıyla eski özelleştirmeleri iptal ediyor ve sermaye üzerindeki vergileri elinden geldiğince arttırmaya, kamudaki inanılmaz maaş farklarını (ücret makasını) ortadan kaldırmaya, adam kayırmacılığı yok etmeye, yüksek ücretli memurların ücretlerini kılmaya çalışıyor, polislerin insan hakları ihlalleri şiddetle cezalandırılıyor ve toplum polisi kitle gösterilerinden çekilmiş bulunuyor vd. Bu, sol hükümetin bir programı olduğu anlamına geliyor, ama toplumsal hareketler henüz böyle bir hükümetle nasıl ilişkiye geçeceklerini, kitleleri nasıl seferber edebileceklerini bilemiyorlar (Novak, 2000:78). Toplumsal hareketlerle sol hükümet arasında kitleleri devrimci kuruculuğa seferber eden bir işbirliği gelişmeden kapi-talizmi yenmeyi başarmak ise imkansız görünüyor. Bürokratik mekanizmalara alışma ya da kamusal işlerdeki özyönetim ısrarını toplumsal hareket ve mücadelelerle birleştirememeye zaman içinde halkta bir yorgunluğa ve depolitizasyona yol açabilir ki, bu da kapitalizm için kolay bir zafer olur.

Nihayet: Brezilyalılar Almancayı Söküyor

Porto Alegre ve Katılımcı Bütçe önemli bir deneyim. Bu deneyim, halk iktidarlarının yolunu döşüyor. Yenilgi dönemlerinde de devrimci siyasetin kanallarının açılabilceğini gösteriyor.

Bir yenilgi döneminden yavaş yavaş çıkılırken, Porto Alegre'den Almanca'yı gerektiği kadar öğrenmek ve yerli yersiz Almanca konuşmayı da gerektiği kadar eleştirmek dünya solunun ödevleri arasında duruyor.

Kaynakça

- Cangızbay, K. (1987) *Siyaset Ötesi Toplum*, Ankara: Verso
- Cassen, B. (1998) "Dünya Devrimcilerinin Yeni Mekke'si", *Yeniyol* (eski dizi), Kasım 1998, 46-48.
- Çayan, M. (1992) *Bütün Yazılar*, İstanbul: Atılım.
- Habermas, J. (1997) *Kamusalın Yapısal Dönüşümü*, İstanbul: İletişim.
- Krivine, A. (1998) "Raul Pont'la Söyleşi, Doğrudan Demokrasi ve Katılımcı Bütçe: Porto Alegre", *Yeniyol* (eski dizi), Kasım 1998, 42-46.
- Löwy, M. (2000) "Brezilya'da "Kızıl" Bir Hükümet", *Yeniyol* (yeni dizi), 3, 87-91.
- Mısır, M. B. (1998) *Demokrasiye Eleştirel Bakışlar*, Ankara: Özgür Üniversite Kitaphane.
- Novak, A. (2000) "Brezilya'da Kızıl Bir Yönetim mi?: Halkın İktidarını Yaratmak." *Çev. Umut Konuş*, *Yeniyol* (yeni dizi), 4, 53-91.
- Samary, C. (1992) *Plan Piyasa ve Demokrasi*, çev. D. Işık, İstanbul: Yazın.